

Oppfølging av særlig verdifulle
kulturlandskap i Sør-Trøndelag

RAPPORT:

MELDAL KOMMUNE

Innhold:

- Beskrivelse av kommunen
- Frillsjøen – Nyplassen
- Jerpstadsetrene – Druggudal
- Losgrenda
- Oa – Snoa

www.fylkesmannen.no/kulturlandskapsprosjektet

FYLKESMANNEN I SØR-TRØNDELAG
Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Statens Hus

7468 TRONDHEIM

Besøksadress: E. C. Dahls gate 10

Tlf: 73 19 90 00

postmottak@fmst.no

www.fmst.no

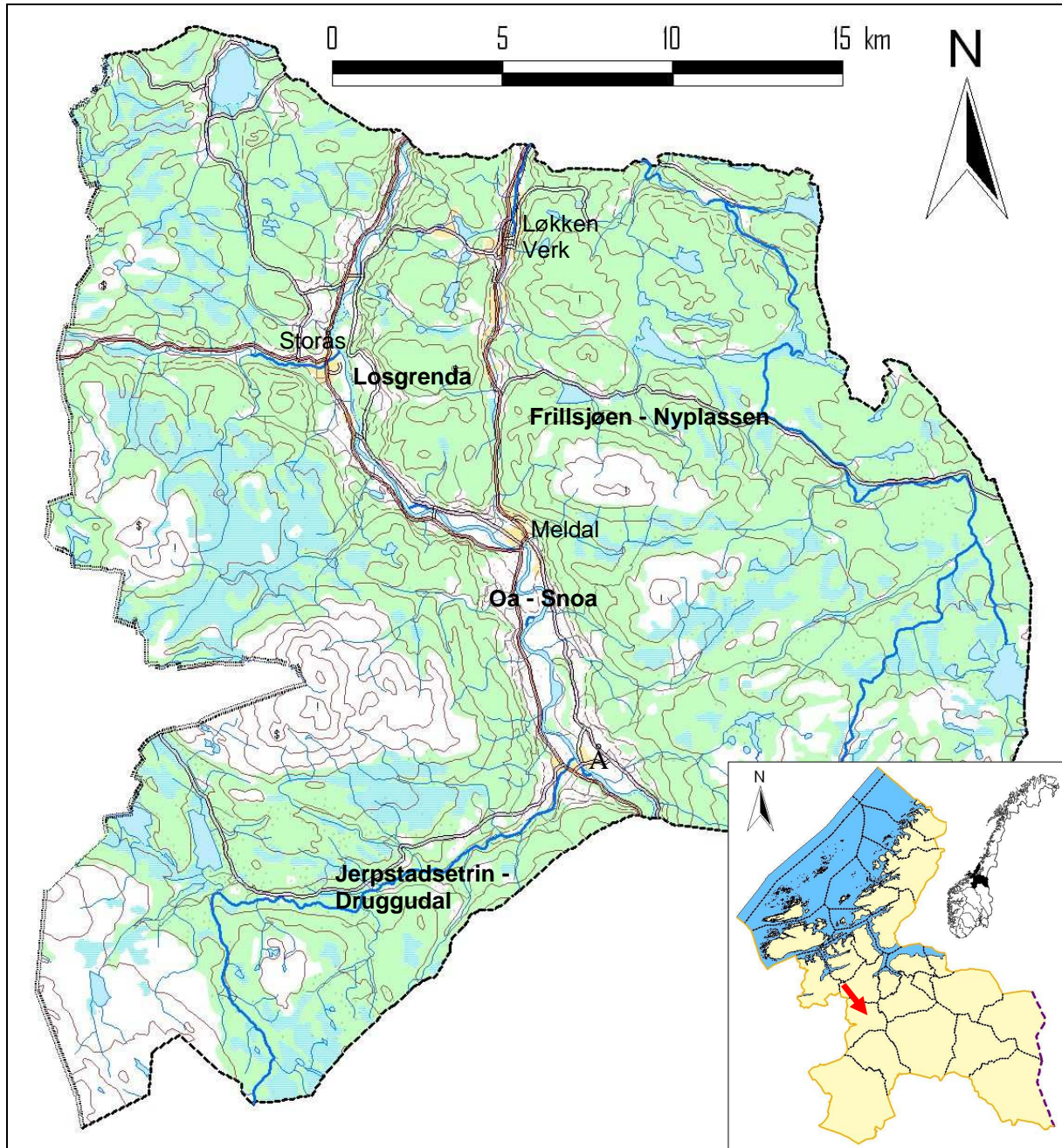
TITTEL Oppfølging av særlig verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag. Rapport: Meldal kommune	DATO 11.11.2005
FORFATTER Ragnhild Grefstad Vigleik Stusdal (redaktør)	ANTALL SIDER 34
PROSJEKTLEDER/-ANSVARLIG Laila Marie Sorte/Per Joar Gunnes	STIKKORD Kulturlandskap Meldal
UTGITT AV Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, avdeling for landbruk og bygdeutvikling	

Innhold

1	Beskrivelse av kommunen	1
2	Frillsjøen – Nyplassen	4
3	Jerpstadsetrene – Druggudal	12
4	Losgrenda	18
5	Oa – Snoa	26
6	Kilder.....	34

1 Beskrivelse av kommunen

Meldal kommune ligger i innlandet i Sør-Trøndelag fylke og er først og fremst et dallandskap, figur 1. Totalt favner kommunen om 663 km² (SSB 2005) og kommunesenteret er Meldal sentrum. Per 1.1.2005 var 3 934 mennesker bosatt i Meldal (SSB 2005). 62 pst. av befolkningen er bosatt i tettbygde strøk og 15,5 pst. er sysselsatt i primærnæringene (SSB 2005).

Figur 1. Kart over Meldal kommune. De undersøkte områdene er navngitt. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsesn. MAD 12002-R127454.

Meldal kommune er en U-dal som ble formet av en brearm under siste istid. Dalbunnen preges av flate grussletter som gjør området velegnet for landbruk. Nede i dalbunnen renner elva Orkla, som har vært med på å forme landskapet ved å danne terrasser og avsatt

løsmasser. På enkelte steder har elva skiftet løp og det er blitt dannet kroksjøer. Disse områdene har en rik flora og fauna.

Kommunen har flere fjellområder. De største høyfjellsområdene er Resdalen, som utgjør den nordøstre delen av Trollheimen, og området som ligger innenfor Trollheimen landskapsvernområde, altså Raufjellsområdet. Det høyeste fjellet er Resfjellet (1161 moh.). Utenom disse områdene er det ikke så mange større områder med snaufjell, men lågfjellsområder er det flere av.

Kommunen ligger godt skjermet for vær og vind bakom Trollheimen, noe som gjør at kommunen har gunstige klimatiske forhold. Sammen med et gunstig jordsmonn gjør dette Meldal til ei frodig bygd.

Berggrunnen i Meldal kommune er dominert av omdanna sedimentære bergarter, særlig grønnstein (Grammeltvedt 1985) som gir et næringsrikt jordsmonn. Når grønnstein smuldrer opp, dannes det store mengder jord med fine partikler som har evne til å holde godt på vannet. Under kjemisk forvitring frigis mye plantenæringsstoff, som følge av at blant annet mineralet pyroksen er rikholdig på plantenæringsstoff. Dette gir et tykt lag med næringsrik løsmasse (Moen 1998). Området ved Nyplassen er eksempel på at det forekommer ganger med sedimentær sulfid i grønnstein og flere av de største malmforekomstene er i grønnstein (Garmo 1995).

I dalbunnen har Orkla lagt igjen løsmasser som har dannet elvesletter og terrasser. Elva har gravd seg ned i moreneavsetningene og transportert det nedover store strekninger av elveløpet. Dette har gitt en blanding av løsmasse fra ulike berggrunnstyper (Moen 1998).

Berggrunnen i Meldal har lenge vært utnyttet, og gruvedriften på Løkken Verk har da også satt sitt tydelige preg på kommunen.

I 1983 søkte 187 bruk om produksjonstilskudd i Meldal. I 2004 var tallet redusert til 121, en nedgang på 35 pst. (SLF 2004). For hele fylket var nedgangen i samme periode 41 pst. Selv om antallet mindre bruk har gått tilbake, har størrelsen på det dyrkede arealet holdt seg ganske konstant. Det har blitt færre og større enheter og kornproduksjon har tiltatt på bekostning av grønnsakproduksjon og husdyrhold. Denne utviklingen kan føre til et mer ensidig landskap med skogsarealer dominert av granfelt og jordbruksarealer dominert av store, sammenhengende kornåkrer. Det allsidige jordbruket med omfattende bruk av både inn- og utmark, beiter og seterdrift, står i fare for å forsvinne.

Undersøkellesområdene

På et møte mellom representanter fra prosjektet og Meldal kommune 5.2.2004, ble det besluttet at fire områder skulle inngå i prosjektet i Meldal. Dette er Frillsjøen – Nyplassen, Jerpstadsetrene – Druggudalen, Losgrenda og Oa – Snoa. Registreringene ble gjennomført av Ragnhild Grefstad som en bacheloroppgave på studiet i naturforvaltning ved Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Utvelgelsen av områder i prosjektet gir ikke en endelig oversikt over de mest verdifulle kulturlandskapene i kommunen. Andre områder kan også være særlig verdifulle kulturlandskap. Prosjektet er først og fremst en arbeidsmetode, der målrettet innsats mot

enkeltområder er en sentral del i arbeidet for å oppnå maksimal effekt av de tiltak som settes i verk.

Frillsjøen – Nyplassen er et område med forholdsvis stort omfang som ligger øst for Løkken Verk. Det finnes spor etter gruvedrifta i området, i tillegg til mange seteranlegg. En av setrene har inngjerdet kulturmark og nyttes relativt intensivt av et sauebruk. De andre setrene i området er ikke tilhørende husdyrbruk, men en del av området slås og graset tørkes og fjernes hvert år for at en skal opprettholde ønsket vegetasjon. Området har en rik flora, mange seteranlegg, kulturjord og rester av slåttemark, samt mange kulturminner. Det ligger godt tilgjengelig med setergrendene som ”fredelige pletter” i landskapet. Det er lett tilgang til fjell og utmark både sommer og vinter.

Jerpstadsetrene – Druggudal er et seterområde som ligger sørvest i kommunen, vest for Å. På alle setrene har det vært stor innsats med vedlikehold av seterhusa og rydding av setermarka, noe som gjør området spesielt verdifullt med komplett bebyggelse og aktiv bruk av arealene. Det er oppsatt skilt/informasjon i området. Samlet sett er området et svært viktig og representativt seterområde.

Losgrenda ligger like øst for Storås og er et tradisjonelt jordbrukslandskap. Området har få uheldige inngrep. Gårdene har tradisjonell trøndersk byggestil med firkanttun. Grenda har en fin og harmonisk helhet. Det finnes eksemplarer av både tjære- og kullmiler i området. Det finnes godt vedlikeholdte minnesmerker som vitner om gammel bebyggelse. Losgrenda er et godt vedlikeholdt landbruksområde. De fleste av gårdene i området er i drift, men likevel er det en del beite- og slåttearealer som holder på å gro igjen.

Oa – Snoa ligger sentralt i dalføret like sør for Meldal sentrum. Landskapet i området har mange opplevelsesmessige kvaliteter og er et svært fint turlandskap med grunnlag for mange naturopplevelser. Området har svært mange interessante bygningsmiljøer og historie. Områdets spesielle natur, både med furumo i dalbunnen og flommarkskog/flommark, er av stor betydning for bevaring av områdets egenart. Området har god sammenheng mellom bygningsmiljø og kulturmark. Landskapet er oversiktlig og harmonisk uten at det er tilført bygninger som forringer områdekvaliteten. Det er heller ikke foretatt noen omfattende landskapsinngrep.

2 Frillsjøen – Nyplassen

Befart: Juli/august 2004

Höh.: 350-600 m

Kartref.: ØK: CF. 118-5-1,2 og 4 – CF.119-5-3 og 4 – CG. 118-5-1 og 3

Størrelse: 10 900 daa

Områdeavgrensning:

Nord: Frillsjøen – Fylkesveg 741 – østover til eiendommen Svahyllan 95/1.

Øst: Lergrovhåggån, sør langs grense 55/5, videre over 81/1 til grensepkt. mot 90/1, langs denne grensa til Smidalsbekken.

Sør: Smidalsbekken til Skatråfjellet.

Vest: Skatråfjellet – Kristenfuruberget kote 450 – følger kote 450 n/v til grense 69/1, langs denne til Vollabekken og videre nedstrøms denne til Frillsjøen.

Oversikt over berørte grunneiendommer/gårdsbruk med setereiendom:

55/1 – 58/1 – 58/3 – 72/1 – 73/1 – 73/2 – 73/3 – 75/1 – 76/17 – 77/1 – 78/1 – 79/1 – 81/1 – 82/1 – 82/3 – 83/1 – 84/1 – 85/1. Andre eiendommer innenfor området: 21/3 – 55/11 – 55/11 – 55/16 – 56/3 – 74/1. 9 bruk i drift med storfe og 1 bruk med sauedrift, de andre uten husdyrhold og dels bortleie av jord.

Beskrivelse av området

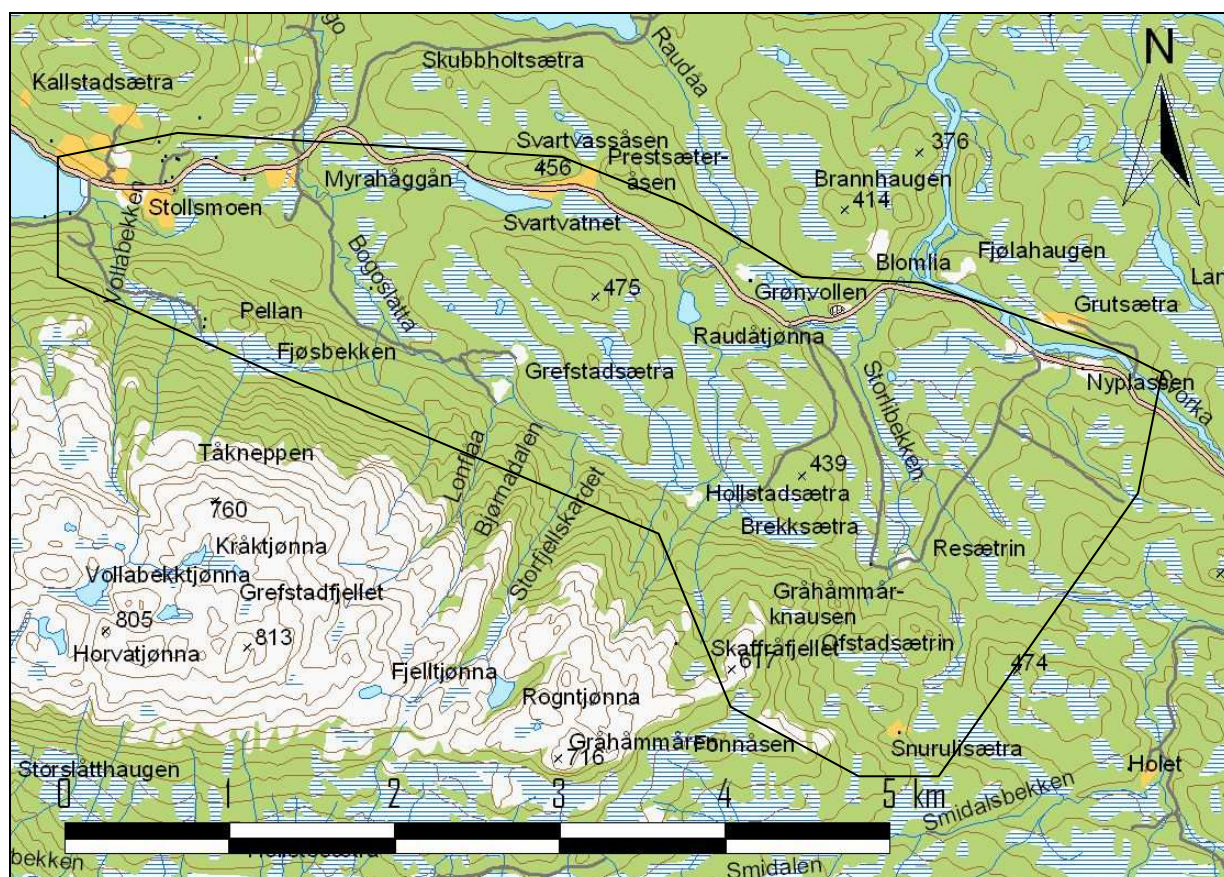
Området (figur 2) ligger øst for hoveddalføret og omfatter setermark tilhørende gårder som ligger i området fra Grefstad til Ofstad, den østligste delen av området Nyplassen er preget av tidligere bergverksdrift. I nord avgrenses området av Fv. 741 til Hovin. Området ligger ca. 300 m.o.h. i krysningpunktet mellom Hølonda (Melhus kommune) og Meldal (figur 2). Et stykke før man kommer til Løkken sentrum, er det skilta vei til Hovin i Melhus kommune. Denne veien går gjennom området.

Fylkesvegen Midtskog – Hølonda danner områdets nordgrense og fra denne vegen går det bomveger inn til setergrendene på tre steder. Nyplassen ligger helt inn til fylkesvegen og den går dels gjennom det gamle smelteverksområdet. Mellom setergrendene går det gamle vegfar som er egnet som turstier, og som i dag blir flittig nyttet av hyttefolk o.a.

Området omfatter 2 bureisingsbruk 58/1 – 58/3, et gammelt nedlagt gårdsbruk 76/17 og 15 setereiendommer som ligger spredt i lengderetning innunder Grefstadfjellet og opp mot Smidalen i øst.

Området er et breelvlandskap med frittliggende fjellparti i høydeplatå mellom Orklas og Gaulas dalfører. Berggrunnen består av grønnstein med innslag av gabbro i sør og sandstein/konglomerat i nordøst. Overdekning med siltholdig materiale med varierende innslag av organisk materiale. Overdekningsmateriale består av siltig finsand og siltig lettleire. 3-20 % mold og et leirinnhold på 5-25 %. pH ble målt til 5,6-5,8 i 1970, man går ut fra at dette stemmer bra per i dag også.

Området ligger i mellomboreal vegetasjonssone. Denne sonen er karakterisert ved barskog med stort innslag av myrområder (Moen 1998). De nedre delene av sonen er tradisjonelt blitt brukt til jordbruksområder.

Figur 2. Kart over området Frillsjøen – Nyplassen. Det undersøkte området er avgrenset på kartet. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/tillatelsnr. MAD 12002-R127454.

Det er store områder med skog i området. På grunn av mye planting preges området av granskog, men man ser at der det får skje naturlig foryngelse spirer det opp furu. Dette på grunn av at det er såpass høyt over havet og stedvis for karrig jordsmonn til å være optimalt voksested for gran.

Delområdet Frillsjøen – Nyplassen skiller seg ut i forhold til de andre undersøkte områdene i Meldal kommune ved at det i stor grad er preget av gruvedrift. Orkla Grube Aktiebolag drev gruvedrift på Nyplassen fra 1664 og frem til 1861. Det har satt stort preg på dette området (Forfang 2004). Denne næringsvirksomheten har satt spor etter seg både kulturelt blant befolkningen og rent fysisk ute i naturen. I området som av lokalbefolkningen blir kalt "Sæterdalen" ble det hogd store mengder tømmer som førte til myrdannelse (Einum 2004, pers. medd.). I tillegg til slike "sår" finner man spor etter denne storhetstida for kommunen representert ved gruvesjakter og ganger, jernbane, slagghauger, flotte bygninger som tilhørte ledelsen av gruvedrifta samt bolighus og brakker som gruvearbeiderne brukte.

Seterlandskapet har store beite- og slåtteareal. Hele buskapen til gårdene oppholdt seg på setra om sommeren. Seterdriften på de fleste setrene er nå opphørt. Stolsmo og Svartvatnet er bureisingsbruk der den tidligere setermarka er oppdyrket og brukt til fôrproduksjon. Setereiendommen 55/1 nyttes også både til slått og beite for sau. Opphør av seterdrift, der hele buskapen brukte beitet, har ført til gjengroing.

Området nyttes, utenom den dyrka jorda som er i drift, som streifbeiteområde for sau, og beiterettene leies ut til sauebruk med behov for mer sommerbeite. Setervangene ligger i såpass stor avstand fra hovedbruka og representerer så små areal at inngjerding for storfe til

nå har vært ansett som driftsmessig uinteressant. Ved eventuelle samarbeidstiltak med inngjerding av større områder kan slik beiting likevel bli aktuell.

Følgende er registrert om området i noen andre dokumenter:

- Ifølge SEFRAK-registreringen i 1987 er det i området 77 registrerte bygg og kulturminner på i alt 20 grunneiendommer.
- I perioden 1991-2004 er det planlagt og gjennomført 7 STILK-/SMIL-tiltak i området.
- I kommuneplan for Meldal gjeldende for perioden 2002-2013 er området definert som LNF-område sone 3 (område med forbud mot spredt bolig- og ervervsbebyggelse, men der det kan tillates spredt fritidsbebyggelse). I området nærmest Frillsjøen er det godkjent reguleringsplan for hyttefelt. Dette ligger inntil eksisterende hyttebebyggelse.
- I EDNA (verneverdige naturområder) er det ingen lokaliteter i området.
- I FRIDA (registrerte friluftsområder) er det 3 lokaliteter innenfor området.
- I kommunens viltområdekart er det registrert en lokalitet som er rasteplass for trekkfugler. Trane og gråhegre sees regelmessig i området. Storfugl og spillplasser finnes i området. Det er trekkveger for elg og hjort gjennom området. Ellers er her et rikt fugleliv.
- I Landbruksplanens temakart for Beiteressurser er området innenfor beiteområdet tilknyttet ”seterdalene” og seterbeiter. Her finnes mye av de tradisjonelle beiteområdene som ble nytta i forbindelse med setring og utslåtter fra gammelt av og fram til 1950-åra. Arealene inneholder mange kravstore og lyselskende planter med stor fôrverdi.

Nåværende og tidligere drift

I tidligere tider, i hovedsak frem til siste verdenskrig, var det aktiv setring på alle setrene i området, med melkeproduksjon og videreforedling til ost, smør m.v. Hele buskapen var på setra, både storfe, hest og i noen grad gris. Sauene beitet i utmarka. Setervangene var oftest inngjerda, og her ble husdyrgjødsel fra seterfjøsset nyttet. Graset ble høstet, lagret på seterlåven og kjørt hjem på vinterføre med hest. Buskapen beitet i utmarka og de ble passa av unge gjetere. Dette var et ansvarsfullt arbeid for jenter/gutter fra 7-8-årsalderen, da det den tid var mye rovdyr i marka. I dette området var det kjent at bjørnen holdt til.

I samband med setrene var det på de fleste gårder slåtteområder (moer) og slåttemyrer der graset ble høstet og kjørt i løer for hjemkjøring på vinteren. De fleste av disse områdene er i dag sterkt tilgrodd med jevnhøy bjørkeskog på tørrlendt mark, og myrene er i ferd med igjen å innta en ukultivert status og plantesammensetning. Vanlige hus på setervangen var stue, fjøs og låve. På noen bruk var det egne stallbygninger og det forekommer jordkjellere o.a. Fra ca. 1940 og fram til slutten av 1950-åra ble seterdrifta i sin opprinnelig form avvirket. Noen drev en tid med forproduksjon, men dette ble slutt på 60-tallet.

Bøndene som har beiteareal i området, er i hovedsak bosatt på den andre siden av Grefstadjellet. Når tradisjonell seterdrift med frakting av dyra over eller rundt fjellet opphørte, ble også beitearealet tatt ut av bruk. Gårdbrukerne valgte i stedet å dyrke opp beiter i nærheten av gården. Dette har ført til en kraftig gjengroing av området. Omlag 374 daa er gjengrodd. Dette er mye selv på et så stort område (10 900 daa).

Nyplassen var på 1700-tallet et ”bysamfunn” i dette området med omfattende industriell virksomhet, mye folk i arbeid som bodde i ”gata” og det ble bygd kirke og vertshus der. Blant de som bodde på Nyplassen var det noen som drev husdyrhold og det ble dyrket en del mark for slått i den tiden. Her vises til kart over kulturjorda på Nyplassen av Finn Erling Vold av 12.04.95.

Biologisk mangfold

Det er utført botaniske registreringer i området, og her vises det til Grefstad 2005, bacheloroppgave i naturforvaltning, s. 51, og oppgavens vedlegg 1 og 2. Til oppgaven er også et vedlegg til tekstdelen som inneholder kart over registrerte områder med markering av areal som er gjengroingstrua. Tabell i delkapittel 7.1.4 s. 33 i Grefstad 2005 viser registrerte vegetasjonstyper i området.

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Området Frillsjøen – Nyplassen har store areal med skogvokst fattigmyr. Vegetasjonstypen jordvannsmyr er typisk for området, figur 3. Områdene som ikke er beita eller slått er preget av myrmatter med molte og myrull. Skogsjiktet består av furu og bjørk. 99 forskjellige arter ble registrert i området Frillsjøen – Nyplassen (tabell 4 i Grefstad 2005). Det ble registrert arealer med skogmarihand (*Dactylorhiza maculata* spp. *Fuchsii*) og flekkmarihand (*Dactylorhiza maculata*) på gamle slåttemarksområder, figur 4.

Figur 3. Vegetasjonstypen jordvannsmyr er typisk for området Frillsjøen – Nyplassen.

Av andre litt spesielle arter ble det registrert olavsstake (*Moneses uniflora*). Arten ble funnet på et nokså åpent område på ei tidligere slåtteng på veien mellom Brekksetra og Resetra.

Gulaks (*Anthoxanthum odoratum*) ble funnet på flere av setervangene og er i følge Norderhaug (1999) først og fremst knyttet til ugjødsle slåttemarkar.

Frillsjøen – Nyplassen er det av de undersøkte områdene i Meldal med flest registrerte arter, på tross av at området har grodd mye igjen i forhold til tidligere. Det relativt høye mangfoldet kommer av at området er stort og har flere forskjellige vegetasjonstyper og voksesteder enn de andre områdene.

Figur 4. Flekkmarihand (*Dactylorhiza maculata*) i blomst.

Artene kan si mye om tilstanden på området. På steder med gjengroing vil det finnes arter som bringebær (*Rubus idaeus*) og mjødukt (*Filipendula ulmaria*) i vegetasjonen. Slåttenger, setervoller og ugjødsle utmarksbeiter har i stor grad gått ut av bruk. Denne utviklingen har ført til tap av naturtyper og biologisk mangfold. De gamle kulturmarkstypene, som for eksempel slåtteng, har et stort biologisk mangfold og mange arter er truet på grunn av at nettopp slike naturtyper er i ferd med å gå tapt. Om lag 50 % av de trua og sjeldne artene i Norge er knytta nettopp til kulturlandskapet. For å ta vare på kulturlandskapet og dets artsrikdom kan vi ikke bare verne, vi må også holde det i hevd ved riktig bruk (Norderhaug 1999). Denne rapporten vil derfor presentere noen forslag til tiltak.

Området har skogsmessig utviklet seg fra total snauhogst på 16-1700-tallet, i forbindelse med smeltehytta på Nyplassen, til skogens gjenerobring av arealene og myrenes utvikling i dag. Det finnes også en del nyere kulturskog i området. Grana har sin naturlige utbredelse til dette området fra øst. Det finnes ennå rester etter 3-400 år gammel furuskog som ble skånet, trolig fordi den lå inntil små boplasser som ble etablert i forbindelse med smeltehytta og der oppsitterne hadde rett til byggtømmer og ved på et begrenset område. En kan finne flere slike tufter.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende. På grunn av områdets størrelse gis her en generell betraktning av kulturminner og kulturmiljøer, og det vises til notater i prosjektet når det gjelder enkeltbruks status. En viser også til SEFRAK-registreringen og Bygdebok for Meldal, der en kan finne betydelig dokumentasjon på tidligere tilstand og bruk.

Området mellom Frillsjøen og Nyplassen blir kalt Seterdalen på grunn av at det var et viktig seterområde for bøndene i midtbygda frem til 60-tallet. Den andre delen av området, ved Nyplassen, er en gammel gruvelandsby. Det sto en smeltehytte på området som var i drift fra 1664 og frem til 1861 (Forfang 2004). Gruvedrifta krevde store mengder tømmer og førte til en avskoging av området. Avskogingen på området førte til myrdannelse.

Det aller meste av eldre bygningsmasse finnes ennå i dag og det er foretatt vedlikehold på mange av husa, i første omgang stuebygningene som nå nyttes som fritidshus, men også en del av driftsbygningene er vedlikeholdt. Det er viktig for fremtiden at det kan legges opp gjennomførbare vedlikeholdsplaner for husa og at disse tiltak tas inn i brukenes miljøplan. I den sammenheng bør det foretas registreringer av andre kulturminner som steingjerder, veger, stier, kullmiler etc. og at disse kartfestes. Når det gjelder gamle veger/stier kan det være den beste løsning at det etableres samarbeidstiltak for restaureringen, gjerne i samarbeid med brukerne fra hytter og fritidshus, eventuelt også lag og organisasjoner.

På deler av setervangene blir arealene slått for å beholde åpent landskap. Ved setrene finnes mange rydningsrøysar og steingjerder. Videre er registrert mange kullmiler og tjæremiler, og en kjenner til rester av jernvinneanlegg.

Gjengroing av kulturlandskapet/seterlandskapet er nok den største trusselen for endring av kulturmiljøet. Det bør tas inn en plan for rydding og skjøtsel i gårdenes miljøplan, og det vises i denne sammenheng til de botaniske registreringene (Grefstad 2005) med tanke på å bevare trua plantearter.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Områdets særegenhet er de jevnt fordelte setergrendene: Grefstadsetrene, Holstadsetrene, Reesetrene, Ofstadsetrene og Snurrulisetrene. I tillegg er Nyplassen, med sine historiske og kulturhistoriske verdier, av stor betydning for området. Området virker rolig og harmonisk med lite innslag av nye elementer.

Områdets tilgjengelighet er god med utgangspunkt i offentlig veg langs hele områdets nordside og denne vegen går dessuten gjennom delområdet Nyplassen. Fra fylkesvegen er det gode veger inn til setergrendene, selv om disse er bomveger. Dette kan imidlertid være en fordel for områdets opplevelsesverdi, da trafikken ikke blir for stor. Det er bare Nyplassen som har direkte innsyn fra hovedveg, og som også er områdets største severdighet.

Området har lett tilgang til fjellområder både sommer og vinter. Det er flere fiskevann og fiskeførende bekker i området. Flere høgdedrag/åser gir god utsikt og er flotte turmål. Mellom seterområdene er terrenget preget av åpne myrlandskap. Bortsett fra ved Nyplassen er det begrensa med skilting, men en del finnes ved setrene.

Når det gjelder Nyplassen så er mye av de kulturhistoriske minnesmerker tatt hånd om av vernemyndigheter og museene. Der er laget en fin kultursti med god merking og informasjon om plassen og historien. Meldal Historielag har ansvar for et av de gamle bolighusa (Bergrom). Det holdes årlige stevner på dette området.

Det kjøres opp skiløype i deler av området med atkomst fra hytteområdet ved Frillsjøen. Langs fylkesvegen og i marka sørøst for dette området er det mange hytter, og flere større

hyttefelt er under planlegging. Området i seg selv har svært få nyere fritidshus, noe som gjør det viktig som rekreasjonsområde.

Inngrep og trusler

Det er svært få moderne inngrep i området. De tiltak som har skjedd etter at tradisjonell setring sluttet, er stort sett inngrep i tilknytning til skogsdrift og planting på de beste boniteter. I tillegg er det foretatt utbedring av en del gamle veger og dels anlagt nye veger for fremkommelighet med traktor og senere bil. Det er bygd svært få nyere hus i området som forringer helhetsinntrykket.

Bøndene som har beiteareal i området er i hovedsak bosatt på den andre siden av Grefstadjellet. Når tradisjonell seterdrift med frakting av dyra over fjellet opphørte, ble også beitearealet tatt ut av bruk. Gårdbrukerne valgte, i stedet for å nytte setermarka, å dyrke opp og ta i bruk areal til beiter i nærheten av gården. Dette har ført til en kraftig gjengroing av området. Det er også plantet noe gran samt at det har kommet naturlige oppslag av gran på denne marka.

Den største trusselen for kulturlandskapet i området er gjengroing. Beitearealene blir brukt, men beitebruken er for lite intensiv til å holde området åpent. Ved gjengroing mister man mye av det opprinnelige artsmangfoldet. Tilplanting med gran har fremskyndet gjengroingen samt ført til en forsuring av jordsmonnet. De områdene som er tilplantet med gran er gjerne gamle slåttemarker, som opprinnelig har hatt et tresjikt bestående av bjørk. Denne forandringen i innholdet i tresjiktet har ført til en stor forandring i artsmangfoldet, noe man kan se når man sammenligner med områder som ennå blir slått og holdt åpent.

Sauene klarer på ingen måte å nytte området så intensivt at de holder nede vegetasjonsoppslag på gammel kulturmark, slåtteeenger og utmarksbeite nær setrene. Landskapsbildet vil derfor endre seg ved tiltagende gjengroing med dagens situasjon. De gamle ferdselsvegene mellom setergrendene samt eldre stier, og spor etter stier fra den tid dyra ble ledet over fjellet fra hovedbruket og til setrene, vil forsvinne mer og mer. Det er behov for rydding av både stier og veger, og kartfesting av gamle ferdselsveger og dyretråkk og lignende. Dette er på noen plasser utført en del verdifullt arbeide. En ser for seg at området vil berikes ved at de gamle setervangene blir ryddet og holdt åpne både som landskapsmessig verdi og som trivsel på setrene.

Seterhusa nyttes i dag stort sett som fritidsbebyggelse, og med det vil skjebnen til driftsbygninger som fjøs, låver, løer etc. være avhengig av eiernes egeninteresse for å beholde setertuna og kulturhistorien. Det står ennå i dag igjen det alt vesentlige av de opprinnelige husa på de fleste setrene, men en del fjøs, løer og staller er revet eller forfalt.

Vurdering av området

Området er forholdsvis stort i omfang og inneholder mange enkeltelementer i form av seteranlegg. Felles for disse setrene er at ingen nyttes til tradisjonell setring (siste var før 1960). Setrene ligger forholdsvis langt fra hovedbruka og har begrensa areal av kultivert setermark, noe som gjør at det er lite praktisk for de enkeltbruka som har husdyr å nyttiggjøre seg sine enkelteiendommer på en driftsøkonomisk forsvarlig måte. De ni hovedbruka som har husdyr driver med storfe i melk- og kjøttproduksjon med relativt store buskaper. Det bruket som driver med sau nytter området utmark og ikke inngjerda setervanger som streifbeite for

sau sammen med et nabobruk som ligg like utenfor området. Deler av området går også inn i areal bortleid til vinterbeite for reinsdyr.

En av setrene har inngjerdet kulturmark og nyttes relativt intensivt av et sauebruk. De andre setrene i området er ikke tilhørende husdyrbruk, men en del av området slås og graset tørkes og fjernes hvert år for at en skal opprettholde ønsket vegetasjon.

Området har en rik flora, mange seteranlegg, kulturjord og rester av slåttemark, samt mange kulturminner. Det ligger godt tilgjengelig med setergrendene som ”freda pletter ” i landskapet. Det er lett tilgang til fjell og utmark både sommer og vinter.

Aktuelle tiltak/ skjøtselsanbefalinger.

De største verdiene i kulturlandskapet i området Frillsjøen – Nyplassen knytter seg til mangfold av kulturhistoriske og opplevelsesmessige elementer.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området, bør følgende arbeides med:

- Hindre videre gjengroing og forfall av setervoller og beitemark
- Bevare eldre bygningsmasse
- Unngå skjemmende inngrep i området
- Opprettholde og videreutvikle god tilgjengelighet for allmennheten

Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper et helhetlig og særlig verdifullt kulturmiljø. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng med den drifta som skapte dette landskapet.

Det anbefales rydding og oppgradering av de gamle vegfar som går mellom setergrendene, slik at allmennhetens atkomst som turveg for gående og evt. syklende blir bedret. Skilting av eldre veger, stier og dyretråkk bør gjennomføres og kartfestes.

Tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen, og omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i vedlegg II til rapporten.

Det er trolig av betydning at området blir brukt både av grunneiere og turfolk, slik at bøtende tiltak på de kulturhistoriske og landskapsmessige verdier blir holdt i fokus. For rydding av gjengroende arealer, inngjerding for beiting og istandsetting av kulturminner, som gamle seterhus, steingjerder og lignende, kan det søkes SMIL-midler gjennom kommunen. For nærmere anbefalinger om restaurering og skjøtsel av gammel kulturmark, se vedlegg I til rapporten. For anbefalinger knyttet til restaurering av bygninger og kulturminner, se vedlegg II til rapporten.

Ved bygging av nye hus innen området bør en ut fra området nåverdi vurdere både plassering og hustype med tanke på å bevare området egenart. Anbefalinger i forbindelse med nybygging i seterlandskapet finnes i vedlegg II til rapporten.

3 Jerpstadsetrene – Druggudal

Befart: Juni/juli 2004

Hoh.: 320-617 m

Kartref.: ØK: CF. 118-5-1,2 og 4 – CF.119-5-3 og 4 – CG. 118-5-1 og 3.

Størrelse: 2460 daa

Områdeavgrensning:

Nord: Elva Resa fra grense 112/1 – 116/2.

Øst: Resa grense mot 116/2 – Druggudal grense til Druggu. Videre oppstrøms Druggu til pkt. 180 m. Sør for Druggudalshaugen.

Sør: Druggu – Rotåsen – Tore dalen.

Vest: Grense mot 112/1 fra Tore dalen til Resa.

Oversikt over berørte grunneiendommer:

110/1 - 110/2 – 111/1 – 113/1 – 113/2 – 113/6 - 116/2. Druggudal 118/1 (113/1 – 113/2 – 116/2).

Beskrivelse av området

Området ligger 550 m.o.h. ovenfor Jerpstad sentrum. Setergrenda ligger på et platå mellom der elvene Resa og Druggu møtes i nordøstre del av Trollheimen, i Resdalen, figur 5. Druggudalen ligger litt mot sør, i hellinga mot Druggu. Atkomst via bomveg fra Å og fylkesvegen Å – Rindal. Terrenget er småkupert med en del myrområder.

Berggrunnen preges av Trondhjemitt og glimmerskifer med lag av amfibolitt. Mye av berggrunnen er dekket av elve- og breavsetninger bestående av grus og morenemasser. Overdekningen har ulikt innslag av organisk materiale. Noen steder finnes innslag av myr. Jordsmonnet består av siltig finsand med 4,5-20 % mold og 5-10 % leire. pH ble målt til 5,3-5,7 før kalkingsprogrammet i 1970. I dag ligger pH på 5,5-5,9.

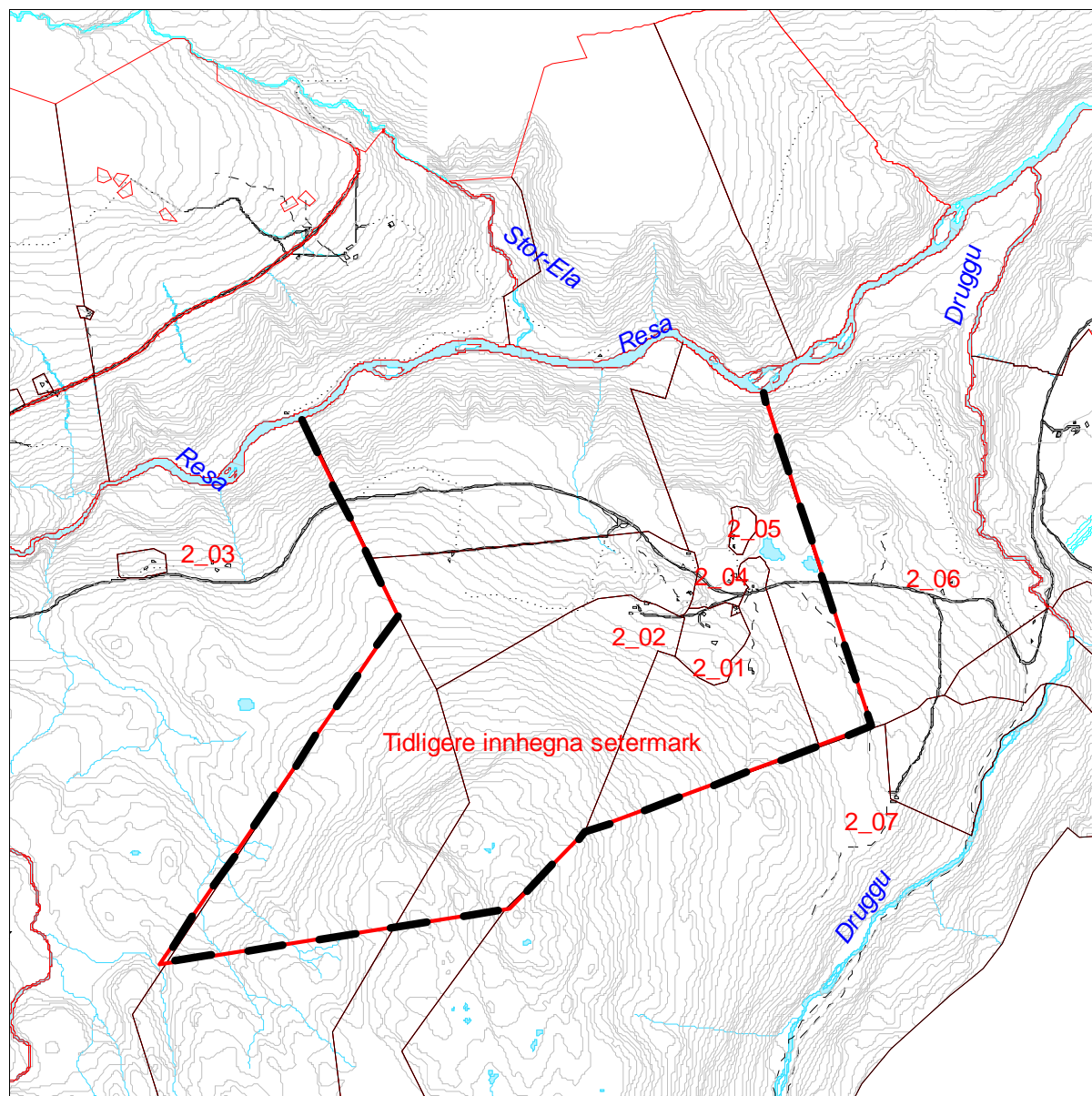
Området ligger i nordboreal vegetasjonssone. Området preges av bjørkeskog og barskog, og vegetasjonen i området er frodig og artsrik.

Området er et seterlandskap med både slåtte- og beitemark. Setergrenda er særegen, med velholdte seterhus og godt nytta beitemark. I Druggudalen er det en gammel markagård som hadde fast bosetting til 1914. Markagården benyttes i dag til beitemark for de tre bruka som er eiere her. Seks av de sju hovedbruka som har seter her driver aktiv husdyrdrift. Jerpstadgrenda har forholdsvis unge brukere og driver et godt driftsmessig samarbeid på flere områder. Setergrenda bærer også preg av enhetlige tiltak, med fellestiltak innen skilting m.v.

Følgende er registrert om området i andre dokumenter:

- Ifølge SEFRAK-registreringen i 1987 er det i planområdet 26 registrerte bygg og kulturminner på i alt 8 grunneiendommer.
- I perioden 1991 til 2004 er det planlagt og gjennomført 14 STILK- eller SMIL-tiltak i området.
- I kommuneplan for Meldal gjeldende i perioden 2002-2013 er området definert som LNF-område sone 1, område med forbud mot spredt bolig- ervervs- og fritidsbebyggelse.
- I EDNA (verneverdige naturområder) er det 1 lokaliteter i området; Rotåsen.
- I FRIDA (registrerte friluftsområder) er det ingen lokaliteter i området.

- I kommunens viltområdekart er det registrert lokaliteter for storfugl, spetter, mår og bjørkemus. I tillegg er det trekkveger for hjort gjennom området. Området har et rikt fugleliv og bestander av elg og rådyr.
- I Landbruksplanens temakart for beiteressurser er området innenfor beiteområdet tilknyttet ”seterdalene” og seterbeiter. Her finnes mye av de tradisjonelle beiteområdene som ble nytta i forbindelse med setring og utslåtter fra gammelt av og fram til 1950-åra. Arealene inneholder mange kravstore og lyselskende planter med stor fôrverdi.

Figur 5. Oversiktskart over området Jerpstadsetrene – Druggudal. Kartdata: Meldal kommune.

Nåværende og tidligere drift

Seterdrifta med rydding av setermark og bygging av hus starta i stor grad tidlig på 1700-tallet, i følge det som finnes av kildemateriale. Markaslått var også vanlig før den tid. I dette området finner vi en del svært gamle hus i opprinnelig stand, men noen hus er nok bygd/ombygd både på 1800- og 1900-tallet ut fra driftsmessige behov og vedlikehold.

Setervangene ble i tidligere tider slått og graset hesjet. Denne driftsformen er ikke utbredt lenger, men på Synstigardsetra blir noe av graset slått med ljà og hesjet. Dette gir området et spesielt preg og ekstra verdifullt. I tillegg til tradisjonell ljàslått blir graset slått med traktor og graset presset i rundballer. Etter slåtten blir området beitet av storfe.

De fleste slutta med tradisjonell setring på 60-tallet, med unntak av gnr./bnr. 111/1, hvor setra i 2004 ennå drives på tradisjonelt vis. Det er aktiv bruk av setereiendommene selv om den tradisjonelle setringa har opphørt. Flere bruk er også med i fellesbeite. Det er i hovedsak storfe som beiter i området. Både kalver og voksne dyr går på beite i området. Kalvene går inngjerdet på setervangen, mens kvigene har ett større inngjerdet område tilgjengelig. Sauer beiter utenfor gjerdene. Området holdes med denne beitingen relativt åpent, men også her har det skjedd en gjengroing de siste årene. I forhold til totalarealet og det generelle bildet i kommunen blir en stor andel av marka nytta.

Biologisk mangfold

Det er utført botaniske registreringer i området, og her vises det til Grefstad 2005, bacheloroppgave i naturforvaltning, s. 59, og oppgavens vedlegg 1 og 2. Til oppgaven er også et vedlegg til tekstdelen som inneholder kart over registrerte områder med markering av areal som er gjengroingstrua. Tabell i delkapittel 7.1.4 s. 33 i Grefstad 2005 viser registrerte vegetasjonstyper i området.

Figur 6. Gammel slåttemark med karakteristisk, jevnstor bjørkevegetasjon.

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Slåttemarkene utenfor setervangene blir ikke slått lenger. Dette har ført til gjengroing der det ikke blir beita, figur 6. Omlegging fra slått til beite har ført til en forandring i artssammensetning og -mangfold.

Det er totalt registrert 42,6 daa av gammel kulturmark som er gjengrodd i området. For grafisk fremstilling av gjengrodd areal, se Grefstad 2005.

Store deler av beitemarka blir holdt åpen av storfe. De beitearealene som nå ikke blir beita er kraftig gjengrodd. Enkelte av de gamle beitemarkene, som er i et tidlig gjengroingsstadium,

har store mengder av prestekrage. Slike blomsterenger er et vanlig resultat etter lang tid med slått.

Beiteskogen i området blir brukt som sauebeite, men det er for få sauer som beiter i området. Dette har ført til en begynnende gjengroing. Ved Purktjønna var det tidligere grisebeite, figur 7. Området blir nå beitet av sau, men det bør ryddes på grunn av at lauvoppslaget er kommet for langt til at sauene vil beite det ned. Beiteskogen var under den tradisjonelle setringa det området som låg utenom de inngjerda setervangene.

Den tradisjonelle drifta har ført til at arts mangfoldet i området er stort og nokså spesielt (Grefstad 2005).

Figur 7. Beiteområdet ved Purktjønna blir nå benyttet som sauebeite. Her ble rydda i 2004/2005.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Bosetningen i Resdalen, som området Jerpstosetren – Druggudalen er en del av, kan dokumenteres tilbake til 1600-tallet. Det er både seterbebyggelse og en gammel markagård i området. På Synstigardsetra blir det drevet setring fortsatt, slåtteengene blir fortsatt slått og hesjet. Dette gir området en stor kulturhistorisk verdi.

Foruten er rikt utvalg av gamle og dels velholdte seterhus er deler av seterområdet preget av mange steingjerder og røyser etter tidlig dyrking. Like øst for setertuna ligg Purktjønna, et

navn som forteller at her var inngjerdet beiteområde for gris. Området er i dag (2005) ryddet og er et fint beiteområde for sau.

Stall og bur på markagården i Druggudalen er istandsatt med STILK-midler. Stuebygningen, som er ei trønderlån med to innganger, har imidlertid behov for omfattende vedlikehold.

Fjøset på 110/1 ble revet for noen år tilbake. Dette låg helt inn til bilvegen, og sørveggen bar preg av tiltagende råte pga. trafikk og vannsprut. Ellers er det alt vesentlige av bygga bevart og godt vedlikeholdt dels via STILK- og SMIL-midler.

Fra midt i setergrenda, over setervangen 111/1 og forbi Innlegget 110/1 gikk i gamle dager vintervegen, Røtainn. Denne vart nytta til framkjøring av høy på vinterføre fra slåtteeområder som låg lengre ut i utmarka.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Området har mange fine natur- og kulturelementer som gjør området godt egnet for friluftsliv. Satsing på friluftsliv kan være en pådriver til å bevare kulturlandskapet i god stand. Ettersom området er i aktiv bruk, kan satsing på reiseliv også by på konflikter og krever mye planlegging.

Området er lett tilgjengelig ved at en kjører Resdalsvegen Sør, som er en bomveg mellom Å sentrum og fylkesvegen gjennom Resdalen til Rindal. Veggen går gjennom setergrenda og gir godt innsyn til både bebyggelse og kulturlandskapet. Druggudalen har avkjørsel ved Å-setra og det er ca. 500 m veg sørover til en kommer inn i tunet.

Området ligger noe øst for de store hyttekonsentrasjonene i Resdalsområdet, og som en del av det tilgjengelige friområdet er setergrenda verdifull for hyttefolket. Det er likevel svært lite fritidsbebyggelse som ikke har tilknytning til landbruket i primærområdet, og setergrenda fremstår som godt bevart og uten skjjemmende objekter.

Den gamle turistløypa på Å til Jøldalshytta er merka og går like nedenfor husa i Druggudal.

Inngrep og trusler

Det er for det meste slutt på tradisjonell setring i området, men beitene og slåtteeområdene blir aktivt brukt. Enkelte av de gamle kulturmarkene utenom setervangene holder likevel på å gro igjen noe som i hovedsak skyldes reduksjon i antall sauer på utmarksbeite, og slutt på utmarksbeiting med storfe. Blant annet trues området rundt setrene (det innhegna felles utmarksbeitet) av gjengroing på grunn av for svakt beitetrykk (kun streifbeiting med sau i dag).

Den største trusselen for området er at drifta med beiting og slått opphører samt at iveren etter å holde tradisjonene og området i hevd kan dø ut med gammelfolket som er tilknytta setrene. Denne trusselen ser ikke til å være så aktuell med nåværende eiere, selv om disse stort sett er yngre folk.

Ved økt husdyrbesetning med tungt storfe (NRF) på gårdene vil faren for tråkkskader øke ved intensiv beitebruk. Eventuell omlegging til samdrift i området kan føre til at vedlikeholdet av setervangene og husa blir forsømt.

Vurdering av området

På alle setrene har det vært stor innsats med vedlikehold av seterhusa og rydding av setermarka, noe som gjør området spesielt verdifullt med komplett bebyggelse og aktiv bruk av arealene. Det er oppsatt skilt/informasjon i området. Samlet sett er området derfor et svært viktig og representativt seterområde.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området, bør følgende arbeides med:

- Hindre gjengroing og forfall av setervoller og beitemark
- Bevare eldre bygningsmasse
- Unngå skjemmende inngrep i området
- Opprettholde og videreutvikle god tilgjengelighet for allmennheten

Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper et helhetlig og særlig verdifullt kulturmiljø. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng med den drifta som skapte dette landskapet.

Bruk og vedlikehold av disse arealene samt hus, steingjerder og andre kulturminner bør taes med i miljøplan trinn 2 for de berørte brukene. For anbefalinger knyttet til restaurering og skjøtsel av bygninger og kulturminner, se vedlegg II til rapporten.

Det anbefales fortsatt beiting med storfe på inngjerda setervanger, men at en tar hensyn til vegetasjonen, slik at sjeldne lokaliteter ikke blir gjødslet med fare for at ømfintlige arter går ut, jf. Grefstad 2005.

Det er viktig at slåttemarksområder blir slått jevnlig, slik at artsmangfoldet ikke går tapt. Mange av forekomstene på slike områder er lite tolerante for gjødsling og vil raskt bli utkonkurrert hvis området blir gjødslet (Norderhaug 1999). Se for øvrig skjøtselsanbefalingene i vedlegg I til rapporten.

Overbeiting er en trussel på enkelte beiteområder. Dette problemet kan løses ved å ta i bruk gamle beitemarker, slik at beitetrykket kan spres på et større areal. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til rydding av gamle beiter og til inngjerding av slike områder. Anbefalinger for restaurering av slike områder finnes i vedlegg I til denne rapporten.

Tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan også gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen, og omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i vedlegg II til rapporten.

Bygging av nye hus innen området bør man være skeptisk til, men med rett tilpassing kan bygninger tilknyttet setrene være akseptable. Det er da viktig at en tar hensyn til både plassering og hustype med tanke på å bevare området egenart. Anbefalinger i forbindelse med nybygging i seterlandskapet finnes i vedlegg II til rapporten.

Positive tiltak har vært gjennomført over tid og gitt svært godt resultat. Det viser at det nytter å bevare og ta i bruk ressursene på setrene i et ordinært driftsopplegg samt at det skaper trivsel og miljø i setergrenda.

4 Losgrenda

Befart: Juni/juli 2004

Hoh.: 140-325 m

Kartref.: ØK: CE. 118-5-1 og 2, CE. 119-5-3 og 4

Størrelse: 3210 daa

Områdeavgrensning:

Nord: Orkla – Merradalen – 50 m. N-Ø til kote 325.

Øst: Kote 325 sørover til Kvam grense.

Sør: Kvam grense vestover til veg ved Gautfallhaugen.

Vest: Komm. Veg ved Gautfallhaugen – nord til gardsveg Sørlykkja. Langs grense Sørlykkja til Orkla. Langs Orkla nedstrøms til pkt. N.

Oversikt over berørte grunneiendommer:

Hovedbruka: 6/1 – 7/1 – 8/1 – 9/1 – 10/1 – 10/2 – 11/1

Underbruka: 6/6 – 6/8 – 8/2 – 9/3 – 10/4 – 10/5

I tillegg har området tidligere har 12 husmannsplasser/boplasser. Det er hovedbruka som er tillagt mest arbeid i registreringen.

Beskrivelse av området

Losgrenda ligger på et platå ca. 140 moh. (Lykkja 1956) på østsiden av Orkla, figur 8. Grenda ligger et stykke sørøst for Storås sentrum i Meldal. Platået Losgrenda ligger på er ei breelvslette som strekker seg fra gården Rye til den sørligste Losgården. Det er ca. 1 500 daa oppdyrka mark på sletta.

Området ligger i sørboreal vegetasjonssone. I den sørboreale sonen dominerer barskogen, men det finnes innslag av arter og samfunn med krav til høyere sommertemperatur. Innslag av edelløvsskog og oreskog er vanlig (Moen 1998). Det finnes mindre areal innenfor området som ligger i mellomboreal sone. Området ligger i vegetasjonsseksjon O2 (Moen 1998) med klart oseanisk trekk.

Området er et typisk jordbrukslandskap med firkanttun, beiter og åkerområder. Det finnes flere viktige kulturhistoriske elementer som kirkested, ferdselsårer og lignende her. Området ble under den nasjonale registreringen av kulturlandskap i 1994 klassifisert som landbrukets hverdagslandskap. Områder i denne klassen har mange kulturlandskapskvaliteter og det foregår tradisjonell og moderne gårdsdrift der (Kristiansen 1994).

Følgende er registrert om området i andre dokumenter:

- Ifølge SEFRAK-registreringen i 1987 er det i planområdet 34 registrerte bygg og kulturminner eldre enn 100 år på i alt 10 grunneiendommer.
- I perioden 1991 til 2004 er det planlagt og gjennomført fem STILK- eller SMIL-tiltak i området.
- I kommuneplan for Meldal gjeldende i perioden 2002-2013 er området definert som LNF-område sone 1, område med forbud mot spredt bolig- ervervs- og fritidsbebyggelse. Arealet mot elva (inkludert dødisgropene) er areal foreslått vernet etter naturvernloven.
- I EDNA (verneverdige naturområder) er det 2 lokaliteter i området: Lo og Rødåsen.
- I FRIDA (registrerte friluftsområder) er det ingen lokaliteter innen området.

- I kommunens viltområdekart er det registrert en lokalitet som er et viktig vinterområde for storvilt. Det er til dels tett hekkebestand av spurvefugler i området.

Figur 8. Oversiktskart over Losgrenda. Det undersøkte området er avgrenset med heltrukket linje på kartet. Kartdata: Meldal kommune.

Nåværende og tidligere drift.

I tidligere tider var det variert husdyrhold på alle bruk, også husmannsplasser. Dette var av stor betydning for det biologiske mangfold i kulturbeiter, beitehager og skogsbeitet. Området er kjent langt tilbake i historien og er nok av de eldste jordbruksområdene i kommunen. Dagens drift på gårdene tar godt vare på både landskap og kulturhistorie, selv om det i hovedsak er moderne intensiv drift.

Det drives aktivt jordbruk i hele området, enkelte av grunneierne har trappet ned eller lagt om driften, men ingen har sluttet helt med landbruksvirksomhet. Dette gjør at jorda og beitene holdes i god hevd og en forholdsvis liten andel av arealet er trua av gjengroing. Det er totalt 90,3 daa av gammel kulturmark som er registrert gjengrodd i området, herav er 33 daa tilplantet. For grafisk fremstilling av gjengrodd areal, se Grefstad 2005.

Fem av de sju hovedbruka i området driver i dag med husdyr, der fire av disse har melk- og kjøttproduksjon og et har kjøttproduksjon med ammekyr (økologisk drift). De to siste bruka leier ut jorda til korn og grasproduksjon. Ingen av de nevnte underbruka har egen drift.

Biologisk mangfold

Det er utført botaniske registreringer i området, og her vises det til Grefstad 2005, bacheloroppgave i naturforvaltning, s. 34, og oppgavens vedlegg 1 og 2. Til oppgaven er også et vedlegg til tekstdelen som inneholder kart over registrerte områder med markering av areal som er gjengroingstrua. Tabell i delkapittel 7.1.4 s. 33 i Grefstad 2005 viser registrert vegetasjonstyper i området.

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

De kulturlandskapstypene som dominerer området er åpen beitemark og åker. Det finnes innslag av slåttemark i høyereliggende områder.

Åkrene: Artsmangfoldet på åkrene i området er lavt. Det finnes kun noen få hurtigvoksende og ettårige arter utenom de som er tilsådd. Åkerholmer og steingarder er fjernet, dette har ført til ytterligere tap i arts mangfoldet. Arter som opprinnelig har hatt voksestedet sitt på slike områder har fått begrensa området til en smal stripe langs åkerkanten. Det er flere steder gjennomført leplantinger for å hindre vinderosjon på åkrene. Disse vil danne åkerholmer når de blir større. Leplantingene består av ulike typer lauvtre, blant annet rogn, bjørk og eik. Det økologisk drevne åkerarealet har et større arts mangfold enn resten av åkerarealene ettersom en bruker undervegetasjon for å få en gjødslingseffekt.

Beitene: Beiteområdene som er i bruk ligger i nærheten av gårdene. Beiteområdene som ligger lenger unna er i større grad gjengrodd, figur 9. Det er i noen tilfeller også planta gran på disse områdene. Beitene i området er ellers åpne med lauvtreinnslag, og i utkanten av beitene er det skog. Man ser at det vokser opp selv om det blir beitet. Dette er et vanlig fenomen på storfebeite, siden kyrne lar osp og bartreoppslag stå igjen.

Figur 9. Beite i gjengroing med stort innslag av høymole (*Rumex longifolius*).

Det finnes to typer beiter i området; naturbeite og kulturbeite. Naturbeiter er verken gjødsla eller sådd. Dette har mye å si for artsmangfoldet. Kulturbeitet er fulldyrka eller overflatedyrka og tilsådd. Noen av disse beitenene blir vekselvis brukt til åker. Beitenene er av typen sølvbunkeeng (jf. Fremstad 1997). Beitenene holdes åpne, noe også forekomstene av bakketimian (*Thymus pulegiodes*) er avhengige av.

På eiendommen Utstuggu Lo er det innslag av alm og osp i områdene som er tilplantet med gran, og beiteområdet ved siden av plantingen er svært artsrikt. Dette tyder på at et område med stor artsrikdom og godt beite gikk tapt da det ble plantet skog der.

Artssammensetningen blir nokså forskjellig på et område som blir slått og et som blir beita. Ljåen tar alt mens, dyra velger ut de plantene de liker best. Planter med vond smak eller forsvarsmekanismer som torner klarer seg derfor godt på beitemarka. Mer næringsstoff blir ført bort ved slått enn ved beiting. Beitet er mer utsatt for tråkkskade enn slåttemarka men, slåttemarka kan også få tråkkskader hvis man bruker store traktorer og tungt utstyr ved innhøsting (Norderhaug 1999). I Losgrenda er det registrert arter på kun et slåttemarksområde. Det kan være interessant å rekonstruere gamle slåttemarkområder hvis det er økonomi og interesse for det.

Hagemark er beitemark med tresjikt. Trærne ga ly til hestene som beitet her, samtidig som de var vern mot erosjon fra elva, ettersom hagemarka ligger like ved Orkla. Området ble tidligere brukt til hestebeite. Ved skjøtsel av området er det viktig å tenke på valg av beitedyr for å bevare artsmangfoldet, ettersom hesten beiter mer selektivt enn for eksempel storfe (Nedkvitne et al. 1995). Tresjiktet i hagemarka består av gråor. Or har nitrogenfikserende knoller på røttene og feller bladene grønne, noe som gjør jordmonnet rundt næringsrikt (Norderhaug 1999). Det er typisk at det finnes en del lyskrevende arter i hagemark, da trærne stod relativt spredt. Det er derfor viktig å hindre at gjengroinga av området tiltak, slik at det opprinnelige artsmangfoldet kan bevares. Det er typisk at arter som bringebær og mjødukt kommer inn når beitedrifta opphører (Norderhaug 1999).

Skogvegetasjonen i området består av gran, furu, hegg, gråor, bjørk, rogn, selje og osp. I tillegg finnes noen hasseltrær. Vegetasjonstypene som dominerer i lavereliggende strøk er lågurt-, småbregne- og blåbærgranskog. I høyereliggende områder dominerer blåbærgranskogen.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Området er et av Meldals aller eldste landbruksområder. Gården Ry er tidligst omtalt i 1310, da Sigurd prest ga korsbrødrene i Nidaros gården Ry. Det er dokumentasjon på at det har vært

Figur 10. En bauta er reist der det gamle Lo kapell stod. Minnesmerket står på gården Lo gnr./bnr. 10/1.

bosetting i området siden år 900-950 e.kr (E. Svinsås-Loe, pers. medd.). Fra 1200-tallet til 1500-tallet var Losgrenda med Lo kapell et samlingspunkt for både munkene og prester. Det er reist en bauta der kirka sto (Lykkja 1956), figur 10. Bautaen har påskriften; "Her låg Lo kapell frå mellomalderen til kring 1589. Folket frå gammelt har stridt seg fram. Kristus var med oss i verket". På baksiden står det "Reist av bygdefolket AoDi MCMXLVI" (1946).

Forekomsten av bakketimian, som man antar ble fraktet hit av munkene i den tida, gjør området spesielt interessant.

Det finnes både hus og tufter etter eldre bebyggelse som husmannsplasser/underbruk, og det er rester etter gamle vegfar m.v. Området virker enhetlig med harmonisk bebyggelse. Allmennhetens tilgang er god.

Området er rikt på både kulturminner og kulturmiljø som bør registreres og tas inn i bruka sin miljøplan trinn 2.

Gårdene har tradisjonell trøndersk byggestil i firkanttun. Husene er godt vedlikeholdt og nybygg er bygd i samme stil som de gamle byggene. Grenda har en fin og harmonisk helhet. Det finnes eksemplarer av både tjære- og kullminer i området. Det finnes godt vedlikeholdte minnesmerker som vitner om gammel bebyggelse.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Området er lett tilgjengelig, og kulturverdiene har stor synlighet. Området har et oversiktlig landskap som oppleves harmonisk og vakkert. Det meste av bygningene i de opprinnelige

tuna er bevart og i bruk. Området oppfattes som et gammelt jordbrukslandskap i aktiv drift, figur 11.

Det går en offentlig veg gjennom hele grenda. Denne har avkjørsel til felles skogsveg midt i grenda, og gir tilgang til skog og utmark.

Figur 11. Typiske trekk i landskapet i Losgrenda.

Inngrep og trusler

Den største trusselen i området er gjengroing av beitemark og gammel slåttemark. Flere av bøndene har behov for mer beite, og det er i den sammenheng aktuelt å rydde og ta i bruk gammel beitemark. Dette kan bidra til at gjengroingsproblematikken reduseres. Enkelte beiteområder er tilplantet med gran, noe som har ført til en stor forandring i jordsmonnet.

Det er begynnende planer om samdriftsfjøs blant enkelte av bøndene. En slik utvikling kan gå på bekostning av den opprinnelige bebyggelsen ved at verdifulle bygninger blir stående tomme og dermed i større fare for å forfalle. Endring av driftsformer med ledige bygninger (også bolighus) er en trussel for grendabildet.

Området er godt vedlikeholdt. Av trusler på kulturmarksområdene er fjerning av åkerholmer og tilplanting med gran på gammel slåtteng de mest fremtrede. Det vil likevel bli dannet nye åkerholmer når leplantingen vokser til, noe som trolig vil øke arts mangfoldet betraktelig i åkerlandskapet.

Vurdering av området

Området er et jordbrukslandskap med få uheldige inngrep. Gårdene har tradisjonell trøndersk byggestil i firkanttun. Grenda har en fin og harmonisk helhet. Det finnes eksemplarer av både tjære- og kullmiler i området. Det finnes godt vedlikeholdte minnesmerker som vitner om gammel bebyggelse. Losgrenda er et godt vedlikeholdt landbruksområde. De fleste av gårdene i området er i drift, men likevel er det en del beite- og slåtteareal som holder på å gro igjen.

Aktuelle tiltak, skjøtselsanbefalinger

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området, bør følgende arbeides med:

- Hindre gjengroing og forfall av gamle beite- og slåtteområder
- Bevare eldre bygningsmasse
- Unngå skjemmende inngrep i området
- Opprettholde og videreutvikle god tilgjengelighet for allmennheten

Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper et helhetlig og særlig verdifullt kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng med den drifta som skapte dette landskapet.

Med de godt bevarte tradisjonelle trøndertuna (firkanttun), det gode landbruksmiljøet og det flotte landskapsbildet i Losgrenda, bør forvaltningen av området være relativt streng med tanke på nye tekniske anlegg og bygninger som ikke tilhører jordbruket. Dette fordi området er et verdifullt kulturlandskapsområde, der verdien påvirkes negativt av slike inngrep. De fleste tuna i området er i tillegg plassert slik at uheldige inngrep vil bli godt synlige fra vegen. Terrengmessig og tunmessig plassering av landbrukstilknyttede bygg er også viktig, og en viser her til informasjonsfolder som ble utarbeidet i forbindelse med Landbruksplan for Meldal og vedlegg II til denne rapporten. Det kan søkes tilskudd gjennom de kommunale SMIL-midlene til istandsetting av tradisjonelle bygninger i jordbrukslandskapet.

For landskapsbildet er også det intensivt drevne jordbrukslandskapet av stor betydning. I skjøtselen av dette bør man slå så langt ut i kantene av enga som mulig, slik at man unngår et ustelt preg i kantene. Da hindrer man også at busker og kratt får etablere seg her. Rundballer bør plasseres langs trekker eller lignende, slik at de ikke dominerer det visuelle bildet så sterkt. Man bør unngå å plassere altfor mange sammen.

Langs flere av gårdsgrensene finnes det trekker/leplantinger som gjerne bør bevares. Disse er med på å bryte opp landskapet i mindre flater og gjør det mer variert og spennende. Dessuten kan de til en viss grad forbedre lokalklimaet. Kantsoner bør skjøttes som beskrevet i vedlegg I til denne rapporten.

Botanisk sett er nok bevaring av restene etter vill-timian en viktig oppgave. I de beiteområdene denne arten forekommer, er den trua av oppslag av gran. Det bør utarbeides en skjøtselplan for dette, gjerne i samråd med Orklaringen og det botaniske miljø ved NTNU.

Alle tidligere beitearealer som fremdeles er åpne, bør skjøttes med beitedyr. Beiting som skjøtsel er beskrevet i vedlegg I til denne rapporten. En generell regel er å følge den tradisjonelle skjøtselen så langt som mulig. Da ivaretas det åpne landskapet og artsmangfoldet på en best mulig måte. Beitingen bør utfylles med forsiktig rydding av lauvoppslag og uttynning av større tregrupper. Der det i dag ikke gjødsles, bør man heller ikke i framtida

bruke gjødsel. Mindre treklynger bør dessuten beholdes slik at beitedyra har noe å søke ly under. Ved rydding og restaurering er det viktig at alt avkappet materiale fjernes fra kulturmarka og komposteres eller brennes et annet sted.

Enkelte av slåttemarksområdene kan gjerne restaureres. Det gjelder de områdene som ikke er tilplanta med gran. Hvis det har skjedd, er det opprinnelige artsmangfoldet så redusert at en restaurering er så å si umulig (Ihse og Norderhaug 1995). For nærmere anbefalinger om restaurering og skjøtsel av slik gammel kulturmark, se vedlegg I til denne rapporten. Det kan dessuten søkes SMIL-midler gjennom kommunen til rydding av gjengrodde arealer og til inngjerding av slike arealer.

Tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan også gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen, og omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i vedlegg II til rapporten.

5 Oa – Snoa

Befart: Juni/juli 2004

Hoh.: 150-275 m

Kartref.: ØK: CF. 117-5-3

Størrelse: Totalt 1 875 daa, med 1 560 daa reg. jordbruksareal på eiendommene (inkl. setermarka)

Områdeavgrensning:

Nord: Bekken Oa fra høgdekote 275 til utløp i Orkla.

Øst: Orkla elv inkl. Tørbersøya.

Sør: Bekken Snoa fra utløp i Orkla oppstrøms til kote 275.

Vest: Høgdekote 275 fra Snoa til Oa.

Oversikt over berørte grunneiendommer:

Hovedbruka: 132/1 – 133/1 – 134/1 – 134/5 – 135/1 – 136/3 – 137/1 – 138/1

Andre berørte eiendommen: 82/7 – 83/2 – 133/8 – 136/1 – 136/2 – 137/5 – 138/2

Beskrivelse av området

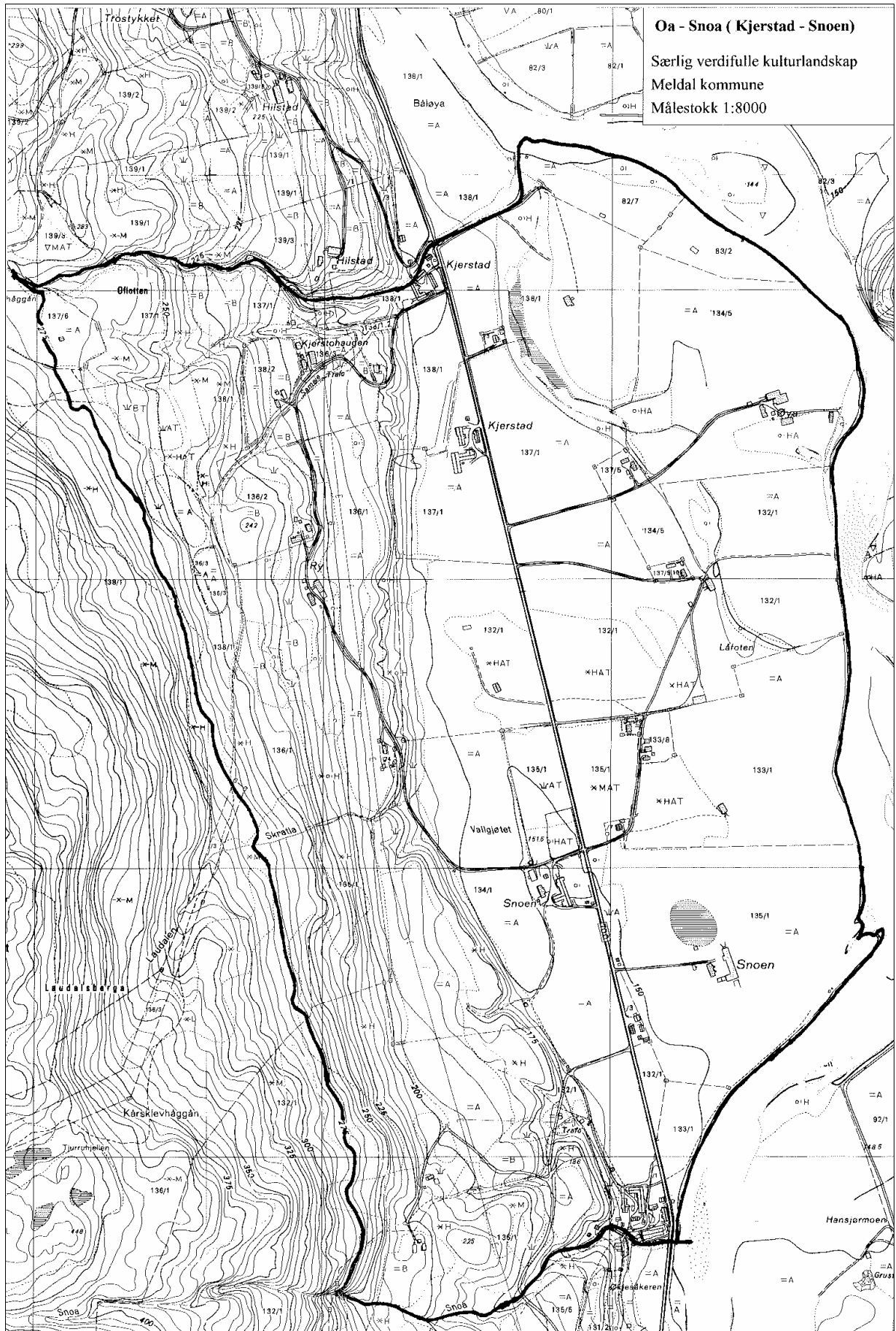
Området ligger ved Orkla, mellom tettstedene Jerpstad og Meldal, figur 12. Området er flatt med sandjord og består av ei elveslette med elveterrasse. Gardsbruka ligger spredt over hele området, men en antar at opprinnelig gårdsetablering startet nær bekkene Oa og Snoa. Ved gården Snoen ligg ennå to bruk nær inntil hverandre på hver sin side av bekken.

Elve- og bekkeavsetninger dominerer området, og disse består av grus med varierende innhold av organisk materiale. Jordsmonnet består av siltig mellomsand med 5-12 % mold og 5-10 % leire. pH ble målt til 5,4- 6,1 på 70-tallet før kalkingsprogrammet startet. Dagens pH på åkrene ligger på ca. 6,0, mens pH på beitemarka ligger fra 5,4-5,9. Kalkstein, sandstein og konglomerat er de dominerende bergartene i liene over elvesletta.

Området ligger i sørboreal vegetasjonssone. Den sørboreale sona ligger som en stripe langs Orkla og det er her det meste av landbruksvirksomheten foregår. Det finnes dessuten mindre arealer innenfor området som ligger i mellomboreal sone. Området ligger i vegetasjonsseksjon O1 (Moen 1998) med svake oseaniske trekk. I denne seksjonen finnes mange vestlige arter med innslag av noen svakt østlige trekk.

Området var ikke med i den nasjonale registreringen av kulturlandskap i 1994. Området ble med i registreringen nå fordi det er en av de få lokalitetene i kommunen som har en inntakt bestand av flommarkskog. Dette området er viktig biotop for flere arter og her finnes både bever og vadefugler, ender osv. Det er særlig området i lia som representerer viktige viltområder med trekkveger for storvilt.

På grunn av områdets beliggenhet representerer det et vanlig landbruksområde for kommunen. Flere av gårdene i området står imidlertid tomme. Dette har på flere områder ført til at en gjengroingsprosess har startet. Det er totalt 54,2 daa som er gjengrodd på området. For grafisk fremstilling av gjengrodd areal, se Grefstad 2005.

Figur 12. Kart over området Oa – Snoa. Det undersøkte området er markert med heltrukket linje.
 Kartdata: Meldal kommune.

Følgende er registrert om området i andre dokumenter:

- Ifølge SEFRAK-registreringen i 1987 er det i undersøkelsesområdet 74 registrerte bygg og kulturminner eldre enn 100 år på i alt 15 grunneiendommer.
- I perioden 1991 til 2004 er det planlagt og gjennomført fem STILK- og SMIL-tiltak i området.
- I kommuneplan for Meldal gjeldende for perioden 2002-2013 er området definert som LNF-område sone 1, område med forbud mot spredt bolig- ervervs- og fritidsbebyggelse.
- I EDNA (verneverdige naturområder) er det 2 lokaliteter i området: Tørbersøya og Kjerstad.
- I FRIDA (registrerte friluftsområder) er det ingen registrerte lokaliteter i området.
- I kommunens viltområdekart er det registrert lokaliteter for storfugl og spetter i området. I tillegg er det trekkveger for elg og hjort langs hele området.

Nåværende og tidligere drift

Sagn og fortellinger beskriver jordbruksvirksomhet i området alt i vikingtiden.

Det er omfattende skriftlig dokumentasjon fra gårdene i området fra 1600-tallet, noe en finner beskrevet i Meldal bygdebok, gard og ætt, bind II.

Kjerstad er nevnt allerede i 1182 da mannen Roe hadde en dispuTT med kong Magnus Erlingson. Mye av arealene er nok svært gammel kulturjord og det rike jordsmonnet en finner i dag vitner om langvarig jordbruksdrift. Det var tidligere ni hovedbruk i aktiv drift samt mange underbruk og husmannsplasser med noe husdyrdrift. Tidligere ble alt areal godt utnyttet, både til innhøsting og til beiting. Den allsidige drifta, både med hensyn til bruken av jorda og mangfoldet av husdyr, har gitt grunnlag for det landskapet som ennå finnes i dag, eller som en ser spor av.

Det er i dag husdyrhold på tre av hovedbruka (485 daa) og ingen husdyrdrift på de andre eiendommene. Husdyrholdet er storfe for melk- og kjøttproduksjon samt at det er hestehold på to av bruka. Med dagens drift i området er det underskudd på husdyr i forhold til beitelandskapet som det har vært ønskelig å opprettholde av landskapsmessige og ressursmessige hensyn. De aktive bruka leier noe jord fra naboeiendommer, ellers blir disse nyttet til kornproduksjon enten av eierne eller utleie til andre bruk. Jorda i dalbunnen drives godt og intensivt i likhet med maskinjorda på terrassen. Den bratte kulturjorda og deler av løkkene er gjengroingstrua.

Den bestående bygningsmassen på de fleste gårdene stammer fra sist på 1800-tallet og innover i 1900-tallet. Det siste nyfjøset ble bygd på 137/1 i 70-åra, ellers har de to andre husdyrbruka tilbygg og ombygging til dagens krav.

Husa i området er godt vedlikeholdt, men det er noen eiendommer som står ubebodd. Jorda på de aktive bruka er godt arrondert og lettreven. Det har ikke vært vesentlige inngrep i grendabildet de senere år. Det har foregått dyrking ved furumoen midt i området av mer beskjeden karakter. Det går en kanal i området ved Kjerstad som ender i gammelt flomfar. Denne har jevnlig vedlikeholdsbehov. Endringer i kulturmarka består av redusert bruk av beitemarka og de mest tungdrevne teigene i lia. Alle hovedbruka har jaktrett for både storvilt og småvilt, og de fleste har fiskerett i Orkla.

Biologisk mangfold

Det er utført botaniske registreringer i området, og her vises det til Grefstad 2005, bacheloroppgave i naturforvaltning, s. 42, og oppgavens vedlegg 1 og 2. Til oppgaven er også et vedlegg til tekstdelen som inneholder kart over registrerte områder med markering av areal som er gjengroingstrua. Tabell i delkapittel 7.1.4 s. 33 i Grefstad 2005 viser registrerte vegetasjonstyper i området.

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Dagens produksjonsform er i stor grad grasproduksjon på husdyrbruka, men for de andre bruka samt utleid jord er det i stor grad kornproduksjon. Utleid jord på terrassen og i lia nyttes til grasproduksjon/beite. Både fulldyrka jord og de beitene som nyttes blir i det vesentlige gjødsla unntatt vanskelig tilgjengelige parti.

Flere av beiteområdene er i en begynnende gjengroingsfase, og på disse arealene dominerer arter som mjødurt (*Filipendula ulmaria*) og bringebær (*Rubus idaeus*), figur 13. Gjengroingen er i ferd med å endre landskapsbildet, men det areal som lett vises fra riksvegen beholder sin opprinnelige karakter.

Figur 13. Beiteareal dominert av mjødurt (*Filipendula ulmaria*). Arealet står i fare for å gro igjen.

I Orkla ligger Tørbersøya, som dels har vært oppdyrket og brukt til grasproduksjon, men denne bruken er nå opphørt. Her antar en å kunne finne rester av interessant vegetasjon.

Beiteområdet til travhestene til en av gårdene er det man kan klassifisere som hagemark, dette området har bjørketrær med graseng i bunnen, men trettetheten er for stor i dag, slik at tynning er å anbefale.

Det som ellers kjennetegner området er elveskog og furumo. Furu og bjørk dominerer i dalbunnen, mens gran tar mer over for furua lenger oppe. Området er ellers preget av at det drives aktivt jordbruk her. Området er et frodig landskap med godt jordsmonn. Området i dalbunnen preges av flat dyrkajord med flommark og kjelfar med våtmark og flommarkskog. På sandmoen ved riksvegen står et skogparti hvor det antas at det finnes rester av gammel elvesletteskog med furu og gran. I lia mot vest og i terrasseområdet finnes det meste av beiteområdene og en del gammel kulturjord. Det er forekomst av bever i flommarkskogen og hver vår og høst besøkes området av store mengder traner.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

Det er flere spor etter gammel bosetting og bruk i dette området. Det finnes rester av gravhauger i Valgjøtet. Gårdene er nevnt i Norske landregnskap i 1548. En del av lokalnavna vitner også om historiske hendinger, slik som Kongensøya, som stammer fra vikingekongenes ferd i området.

På grunn av nærhet til elva og bekkene Oa og Snoa har det trolig vært gammel gardsdrift som har nytta vannkrafta i bekkene, og det finnes ennå i dag mange spor og dels bestående hus som vitner om stor ”industriell” virksomhet i samband med gardsdrifta.

Det fleste hovedbruka har hatt husmannsplasser og det finnes mange av disse som i dag er intakte og noen er det bare tufter etter. Det er foretatt registrering og skilting av disse gjennom et felles kulturlandskapstiltak. Dessuten er det flere rydningsrøyser, stier og gamle vegfar i området. Det er primært rundt og ved de oppdyrka Løkkene i lia at en finner rydningsrøyser og rester av steingjerder. Dette forekommer mest i lia ovenfor Kjerstad 138/1 og Snoen 132/1.

Snoen 132/1 har en unik samling av eldre gårdsbebyggelse. Hovedlåna er fullrestaurert på en arkitektonisk god måte ved å ta vare på gammel panelarkitektur osv. Dessuten har eiendommen tre stabbur og en stor, vinklet driftsbygning. Ved bekken Snoa er det sag drevet med vasshjul, og fra denne er det reimoverføringer til mange tekniske innretninger i driftsbygningen. Eiendommen har også flere gamle hus av kulturhistorisk verdi.

Snoen 134/1 har en eldre driftsbygning i tømmer, og ved utvidelse ble også tilbygget oppført i tømmer for å beholde helhetsinntrykket. Også på eiendommen Kjerstad 138/1 har en firkanttun med komplett samling av eldre og tradisjonell bebyggelse som har stått urørt i lang tid. Også på denne gården er det mange kulturminner av stor verdi. Også flere av de andre bruka har verdifulle kulturminner og kulturmiljø som bør bevares, figur 14. Fem av bruka i dalbunnen har firkanttun. Bare på 137/1 er det bygd ny driftsbygning i en etasje.

Ut over den bebyggelse som stammer fra underbruk, er det forholdsvis få innslag av nyere bebyggelse som har endret grendabildet. Området har et harmonisk inntrykk og bærer preg av

å være et gammelt kulturlandskapsområde med sine særpreg knyttet til skogområder og flommark.

Figur 14. Det finnes mange fine kulturelementer i landskapet i området. Husmannsplassen Snoenskalvhåggån er et av dem.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Området ligger lett synlig og tilgjengelig på begge sider av Rv. 700 og er ellers forbundet internt med gardsveger og driftsveger i jord og skog. De minst synlige områdene fra dalbunnen er området på terrassen ved Ry. Det særegne ved området er de gamle hovedbruka, som alle har sine kvaliteter og særegenheter samt rikt innslag av underbruk og husmannsplasser.

Det er i beskjedne grad bygd rene boligeiendommer i området. Dessuten gir både furumoen, som riksvegen går igjennom, og flommarkområdet innsyn i landskapstyper som i andre deler av kommunen i stor grad er fjernet på grunn av moderne driftskrav. Langs riksvegen finnes også en beitehage for hest.

Ennå i dag bærer området klart preg av å være et aktivt jordbruksområde som har betydelig innslag av eldre tunbebyggelse. Det er foretatt skilting og tilrettelegging i lia ovenfor Snoen som viser navn på husmannsplasser og underbruk. Det er god allmenn tilgang til området og utmarka, da her finnes mange eldre veier, stier og nyere driftsveger som er svært godt egna som turstier. I tillegg er det god tilgang for fiske i Orkla og til jaktterreng.

Områdets særtrekk er at gårdene ligger fordelt med sine dyrka arealer ut over hele området.

Inngrep og trusler

Den største trusselen for området er gjengroing av beiteområdene og den bratte kulturjorda. Flere av beitearealene er allerede sterkt gjengrodd. Hvis de gjengrodde arealene skal tas i bruk igjen, er det en fordel at tiltak settes i gang raskt. Dette for å unngå større tilvekst av lauv- og barte som gjør rydningsarbeidet tyngre.

Enkelte beiter, bl.a. Dunderbakken er i dag svært hardt beitet og lider en del av tråkkskader. Ingen av områdene som tidligere ble brukt som slåttemark blir slått i dag. Det foreligger liten kjennskap blant grunneierne hvor disse lokalitetene har vært slik at undersøkelse av disse har vært vanskelig. Men man kan konkludere med at artssammensetningen er blitt betydelig forandret etter at bruk av arealene har opphørt.

På grunn av stort overskudd av husmasse på flere bruk vil det bli kostnadskrevenende å vedlikeholde alle husa for å ta vare på kulturhistoriske verdier. Alternativ utnyttelse av gårdenes ressurser bør vurderes – også den menneskelige ressurs.

Avfolking er også en trussel for områdets status som verdifullt kulturlandskap, siden stadig mer bygningsmasse blir stående unytta. Det er til nå foretatt svært få inngrep i landskapet som ikke har med jordbruksdrift å gjøre.

Vurdering av området

Landskapet i området Oa – Snoa har mange opplevelsesmessige kvaliteter og er et svært fint turlandskap med grunnlag for mange naturopplevelser. Området har svært mange interessante bygningsmiljøer og historie. Områdets spesielle natur, både med furumo i dalbunnen og flommarkskog/flommark, er av stor betydning for bevaring av områdets egenart. Området har god sammensetning mellom bygningsmiljø og kulturmark. Landskapet er oversiktlig og harmonisk uten at det er tilført bygninger som forringer områdekvaliteten. Det er heller ikke foretatt noen omfattende landskapsinngrep. Det er overskudd på beitemark i forhold til dyretallet i området, noe som er en utfordring for å opprettholde landskapsbildet, særlig oppe i lia.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området, bør følgende arbeides med:

- Hindre gjengroing og forfall av gamle beite- og slåtteområder
- Bevare eldre bygningsmasse
- Unngå skjemmende inngrep i området
- Opprettholde og videreutvikle god tilgjengelighet for allmennheten

Sammenhengen mellom jord og bygningsmasse er det som skaper et helhetlig og særlig verdifullt kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng med den drifta som skapte dette landskapet.

Når det gjelder de gjengroingstrua beiten og kulturmarka oppe i lia, er det trolig mulig å leie ut disse til andre brukere med beitebehov. Ved kontraktutforming bør leiere gis anledning til å leie på de vilkår at de kan stå for rydding og istandsetting av arealene. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til rydding og inngjerding av slike arealer. For nærmere anbefalinger og restaurering og skjøtsel av slike arealer med gammel kulturmark, se vedlegg I til rapporten.

Med det rike utvalg av kulturhistoriske bygninger vil det være en utfordring å gjennomføre ønsket vedlikehold. Flere av gårdene som ikke driver aktiv drift med husdyr har en bygningsmasse som bør vedlikeholdes av kulturhistoriske årsaker. Alternativ utnytting av disse bygga kan øke mulighetene til å ta vare på dem. Planlegging og bruk av tilskuddsmidler må gjennomgås og settes inn i brukens miljøplan trinn 2, i likhet med andre kulturlandskapsverdier. Det kan søkes SMIL-midler gjennom kommunen til istandsetting av tradisjonelle gårdsbygninger. For nærmere anbefalinger om istandsetting av bygninger og kulturminner, se vedlegg II til rapporten.

Forvaltningen av området bør være noe streng med tanke på nye, tekniske anlegg og bygninger som ikke tilhører jordbruket, siden dette er et verdifullt kulturlandskapsområde. Verdien som kulturlandskap påvirkes mye i negativ retning av slike inngrep. De fleste tun i området er plassert slik at inngrep vil være godt synlig fra vegen.

Når nye bygninger oppføres i tilknytning til jordbruket, bør man være nøye med plassering og utforming, slik at områdets verdier bevares. Her vises til informasjonsfolder som ble utarbeidet i forbindelse med Landbruksplan for Meldal og til vedlegg II til denne rapporten.

For landskapsbildet er også det intensivt drevne jordbrukslandskapet av stor betydning. I skjøtselen av dette bør man slå så langt ut i kantene av enga som mulig, slik at man unngår et ustelt preg i kantene. Og for å hindre busker og kratt i å etablere seg her. Rundballer bør plasseres langs trekker eller lignende, slik at de ikke dominerer det visuelle bildet så sterkt. Man bør unngå å plassere alt for mange sammen. Dette er likevel et beskjedent problem her med få husdyrbruk.

Det er forholdsvis lite omfang av leplantinger/skog i grenselinjene. Dette bør vurderes da arealene i dalbunnen har sandjord og er utsatt for vinderosjon i tillegg til at store områder er utsatt for vannerosjon ved flom i Orkla. Disse er også med på å bryte opp landskapet i mindre flater og gjør det mer variert og spennende. Dessuten kan de til en viss grad forbedre lokalklimaet. Kantsoner bør skjøttes som beskrevet i vedlegg I til rapporten. Det finnes dessuten et eget hefte om miljøplanting som er tilgjengelig hos Fylkesmannen og kommunen.

Noe av løvskogen som kommer inn i beitemark bør tynnes og reduseres, siden mye av områdene som i dag er løvskog, trolig er tidligere beitemarker. En slik restaurering bør utføres som beskrevet i vedlegg I til rapporten. Skogen er i dag flere steder blitt som en vegg mellom inn- og utmark. Hvis den tynnes og ryddes kan man oppnå et godt hagemarksbeite slik som bl.a. finnes på Snoen 134/1. Man må imidlertid ikke rydde mer areal enn hva man klarer å holde åpent på lengre sikt.

Alle tidligere beitearealer som fremdeles er åpne, bør skjøttes med beitedyr. Beiting som skjøtsel er beskrevet nærmere i vedlegg I til rapporten. En generell regel er å følge den tradisjonelle skjøtselen så langt som mulig. Da ivaretas det åpne landskapet og artsmangfoldet på en best mulig måte. Beitingen bør utfylles med forsiktig rydding av lauvoppslag og uttynning av større tregrupper. Der det i dag ikke gjødsles, bør man heller ikke i framtida bruke gjødsel. Mindre treklynger bør dessuten beholdes slik at beitedyra har noe å søke ly under. Ved rydding og restaurering er det viktig at alt avkappet materiale fjernes fra kulturmarka og komposteres eller brennes et annet sted.

Også furumoa og flommarkskogen er av stor betydning for områdets egenart, slik at riktig forvaltningen av disse arealene bør settes høgt.

6 Kilder

Skriftlige kilder

- Grefstad, R. 2005. Oppfølging særlig verdifulle kulturlandskap i Meldal kommune. Bacheloroppgave i naturforvaltning. Høgskolen i Nord-Trøndelag, avdeling for samfunn, næring og natur.
- SLF 2004. Statens landbruksforvaltning og fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Etter register for produksjonstilskudd.
- Forfang, Å. 2004. Kvinnene i gruvesamfunnet Løkken Verk. Grytting AS, Orkanger.
- Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge NINA Temahefte 12: 1-279.
- Garmo, T. 1995. Norsk steinbok. Universitetsforlaget, Oslo.
- Grammeltvedt, G. 1985. Berggrunnskart Meldal.
- Ihse, M. & Norderhaug, A. 1995. Gjengitt s. 134 i Norderhaug 2002. Hva betyr skjøtsel? I: Kirkbak H. A. (red) Plantemøtet Midt- Norge. Kvithamardagene 2002. Grønn forskning 05/2002
- Kristiansen Vatn, M. E. 1994. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap, Sør-Trøndelag. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag Miljøvernavdelingen rapport 6/94: s. 1- 81
- Lykkja, N. 1956. Meldal bygdebok. Gard og Ætt bind I – III. K. Grytting, Orkanger.
- Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.
- Nedkvitne J. J., Staaland H. & Garmo T. H. 1995. Beitedyr i kulturlandskapet. Landbruksforlaget, Oslo.
- Norderhaug, A. (red) 1999. Skjøtselshåndboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget, Oslo.
- Norderhaug, A. 2002. Hva betyr skjøtsel? I: Kirkbak H. A. (red), Plantemøtet Midt- Norge. Kvithamardagene 2002. Grønn forskning 05/2002

Kilder på internett

- SSB 2005. Regional statistikk. I *Statistisk sentralbyrå* [online]. Tilgang: <http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=16> [Sitert 11.11.2005].

Muntlige kilder

- Einum, E. 2004. Informasjon om forholdene på Nyplassen
- Svinsås-Loe, E. 2004. Informasjon om historie i Losgrenda
- Opplysninger om tidligere og nåværende drift er informasjon hentet fra grunneierne dersom ikke annen referanse står oppført.